

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՃՇԳՈՒՄՆԵՐ

Սիոն ամսագրի 1979 տարուան յաջորդական երեք թիւերով, այսինքն Ե-2, Է-Բ, Թ-Ժ, մեզի ծանօթ և սիրելի Գեորգ Ս. ձինիվիզեան գրախօսելու ազնուութիւնը ունեցած էր մեր Համաբրիտանական Սուրբ անունով գործը։ Երեք յօդուածներու սկիզբը և վերջը իր գնահատանքը և ազնիւ զգացումները յայտնած էր մեր անձին և գործին հանդէպ իսկ միջին մեծագոյն մասը յատկացուցած էր զրքիս մէջ սպրդած սխալները մատնանշելու գովելի աշխատանքին։ Ուստի մեր առաջին մտածումը և զգացումը կ'ըլլայ շնորհակալութիւն յայտնել իր բարի արտայայտութեանց և սրբագրական աշխատանքին համար։ Գեորգ ձինիվիզեան մեր այն նուիրեալներէն է, որոնք հակառակ ամէն բանի կը մնան մեր գիրի և գրականութեան ծառայութեան ասպարէզին մէջ։ Ահաւասիկ շուրջ 30 տարիներէ ի վեր այդ սրբազան պատենէի վրայ կը գտնուի մեր սիրելի Գեորգը աննահանջօրէն։ Աստուած վարձահատոյց ըլլայ պիտի ըսենք, որովհետև Ազգը կամ Աթոռը կ'ենթադրենք որ դժուար, թէ ըստ պատշաճի կարենան փոխարինել նման անսակարկ սպասարկութիւն մը։

Մեր գնահատանքը և գոհունակութիւնը յայտնելով հանդերձ, ունինք մեր կարգին կարգ մը լուսարանութիւններ և ճշդումներ, զորս անհրաժեշտ կը նկատենք արտայայտել այս գրութեան մը։

Գ'ընդունինք որ սխալներ և թերի — պակասաւոր — հաւաստումներ եղած են յատկապէս սրբոց տօնակատարութեան թուականներուն մէջ։ Բայց ոչ այն չափով, որ ուզած էր ցոյց տալ Պր. ձինիվիզեան։

Ուրեմն ի ձեռին ունենալով նախ Սիոնի 1979 տարուան Է-Բ թիւը, և աչքի առաջ՝ անոր 182-183 էջերը, կու տանք հետեւեալ սրբագրութիւնները մեր կարգին։

1. — Թէոդորոն կամ Թէոդորիոս քահանային տօնակատարութիւնը մեր ի ձեռին ունեցած երեք Յոյն աղբիւրներուն մէջ ալ, մեր գրքին մէջ ըսուածին պէս, Մարտ 3ին նշանակուած է և ոչ Մարտ 2ին, ինչպէս Պր. ձինիվիզեան ուզած էր սրբագրել։

2. — Ռոմանոս Սրգեցոյի մասին կատարուած հաւաստումներու ընթացքին չփոթուածն զոհ գացած է Պր. ձինիվիզեան։ (Յետ այսորիկ համառօտագրութեան սիրոյն պիտի գործածենք իր անուան սկզբնատառերը միայն՝ Գ. Ս. ձ.։) Յոյներ ունին 10 տօնելի Ռոմանոսներ։ Անոնցմէ Նոյեմբեր 18ին յիշատակ-

ուածը Ռոմանոս մարտիրոս մըն է, որ նահատակուած է Անտիոքի մէջ, և որ կը համապատասխանէ մեր Ռոմանոս միայնակեացին, որ մեր մէջ կը տօնուի Խաչի Թ. Կիրակիի յաջորդող Եշին։ Լատիններ ունին 7 տօնելի Ռոմանոսներ, որոնցմէ միայնակեացը կը տօնեն Յունաց հետ Նոյեմբեր 18ին, Մանկանց խոստովանողին հետ, որուն անունն ալ յիշուած է Լատինաց մօտ իբրեւ Քառուլա։ Իսկ ըստ Գ. Ս. ձ. ի մատնանշումին՝ Լատինաց մօտ Օգոստոս 9ին տօնուող Ռոմանոսը զինուորական մըն է, նահատակուած Հռովմի մէջ, Բ. դարու կեսերուն։ Ուրեմն նախ կը վերահաստատենք որ Լատինք Ռոմանոս Սրգեցոյը չեն տօներ։ Իսկ Յունաց մօտ Սրգեցոյը — Մելոդոս — բացայայտօրէն կը տօնուի, ըստ մեր գրածին, Հոկտեմբեր 1ին, և ոչ Նոյմ. 18ին, ինչպէս Գ. Ս. ձ. կ'ուզէ որքազրել։

3. — Նեղոս Աբբայ։ Գ. Ս. ձ. կողմէ յիշուած և Լատինաց կողմէ փետր. 20ին տօնուած Նեղոսը Յիւրօսի եպիսկոպոսն է, որ կը մարտիրոսանայ Դիոկղետիանոսի օրով։ Հետեաբար կը վերահաստատենք մեր գրքին մէջ գրուածը, թէ Նեղոս Աբբայ կը տօնուի թէ՛ Լատինաց և թէ՛ Յունաց մօտ Նոյեմբեր 12ին և ոչ փետրուար 20ին։

4. — Հայր Առէն։ Կը հաստատենք այս սուրբին Յունաց մօտ տօնակատարութեան մեր գրքին մէջ նշանակուած թուականը, այսինքն Մայիս 8ին և ոչ Յունուար 19ին, ինչպէս կ'ուզէ սրբագրել Գ. Ս. ձ.։ Այս վերջին թուականին տօնուող Արտէնիոսը Կէրկիրայի Արքեպիսկոպոսն է, ապրած 9րդ կամ 10րդ դարուն, որ արդարեւ կը տօնուի Յուն. 19ին։

5. — Մրապիոն անապատական։ Գ. Ս. ձ. կողմէ մատնանշուած և Լատինաց կողմէ Հոկտեմբեր 30ին յիշատակուող Մրապիոնը Անթոնի եպիսկոպոսներէն է, որ կանքը կնքած է Գ. դարու առաջին քառորդին։

6. — Պիմէն անապատական։ Գրքիս պատրաստութեան ընթացքին Պիմէն անունին Յունարէն իւրաքանչեւ ուղղագրութիւնը մեզի անծանօթ ըլլալուն, չէինք կրցած գտնել զայն ցանկերուն մէջ և ըսած էինք. «Չ'երևի Յունաց տօնացոյցին մէջ»։ Սակայն մեր երկրորդ պրպտումին հանդիպեցանք երկու տօնելի Պիմէններու, որոնցմէ մէկը արդարեւ Եգիպտացի այս անապատականն է, որ կը տօնուի Օգոստոս 27ին։ Այնպէս որ այլևս աւելորդ կը դառնայ Գ. Ս. ձ. ի ուղ թէ Լատինք բացատրութիւնը, քանի որ Լատիններ ալ կը

տօնեն զայն նոյն թուականին, ինչպէս ըստուած է մեր գրքին մէջ:

7. — **ձեղիցէ Թագուհի:** Ստոյգ է որ մոռցած ենք աւելի հանգամանորէն և յանուանէ անդրադառնալ այս թագուհիի մասին, ինչպէս նաև քանի մը ուրիշ համաքրիտոնէական անուններու, որոնց ծրագրած ենք անդրադառնալ մեր Հայագի Սուրբեր գրքի վերջաւորութեան: Հեղինէ թագուհիի մասին մեր թերացումը այս գրքին մէջ մասամբ մը դարմանուած է մեր Յաղաւար Տօնք գործին մէջ, իսկի գիրտի պատմութեան ընթացքին (էջ 84):

8. — **Պողիկոս (տպուած Պողիկոս):** Դիտողութիւնը այս անունին 0 գիրով տպագրուած ըլլալու մասին է: Երկու ձևերն ալ գործածական են մեր մէջ: Մեր ձեռքին տակ եղած երեք Յայսմաւուրքներուն մէջ ալ 0 գիրով տպուած է այս անունը: Բաց աստի, մեր գրքին մէջ ալ յիշուած էր որ Յոյներ կը տօնեն զայն Յունուար 9ին, որ բարեկամ Նէարիստին հետ: Հետեւաբար աւելորդ կը դառնայ այլևս իր կողմէ կրկնութիւնը: Գործ Յոյնք կը յիշատակեն Յունուար 9ին:

9. — **Դեմետրիոս Սերաիւպատոս:** Մեր ձեռքին տակ գտնուած Լատին աղբիւրներու համաձայն, և ըստ մեր գրքին մէջ նշանակուածին, Լատինք կը տօնեն զայն Հոկտ. 8ին և ոչ Յունաց հետ Հոկտ. 26ին, ինչպէս Գ. Ս. ձ. կը փորձէ սրբագրել: Լատին վկայներութեան մէջ կան եօթ Դեմետրիոս վկաներ. առնոցմէ ոչ մէկը նշանակուած է Հոկտ. 26ին: Իսկ Պրոկոնսուլը բացայայտօրէն նշանակուած է Հոկտ. 8ին:

Շարունակած է Գ. Ս. ձ. իր մատնանշումները Սիոնի 1979 Թ-ժ թիւին մէջ, որոնցմէ մեծագոյն մասը Ապայից կոչեցեալ տօներու մասին է, որոնց այդպէս ըլլալը չէ հաստատուած մեր կողմէն, և չէ ըսուած թէ ո՞ր տարեգիրներուն անոնք Ութօրէքէն յետոյ կը տօնուին և ո՞ր տարեգիրներուն կը փոխադրուին Վարդապետէն յետոյ:

Իսկ հետեւեալները յայտնապէս սխալ մատնանշումներ կամ շփոթումներ են Գ. Ս. ձ. ի կողմէ:

10. — **Բառասուն Մանկունք:** Գ. Ս. ձ. կը պնդէ, որ Վատինք կը տօնեն Մարտ 10ին և ոչ 9ին: Ստոյգ է, այս մասին երկուութիւն կայ. բայց կարելի էլ պնդել Վ. ոչ 9ին, որովհետև մեր ձեռքին տակ եղած աղբիւրներէն Մրոց Բառասուն Մարտ 9 կամ 10ին, կ'ըսէ. Օֆաճորդան Բառասուն Արեւելիքի մէջ 9ին, Արեւմուտքի մէջ 10ին կը նշանակէ. իսկ Կաթողիկ Համայնագիտական բացայայտօրէն կը դնէ Մարտ 9ին: Վա Վի 8է Սէն Ֆրանսերէն գիրքը 40 Մանկունքը կը դնէ թէ՛ Մարտ 9ին և թէ՛ 10ին:

11. — **Սեւերիանոս Սերասացի:** Գ. Ս. ձ. այս անունը համար մեր գրքին մէջ իբրեւ էջ յիշած է նոյն էջ. նախընթաց վերի էջը նշա-

նակուած է էջ 119. մինչդեռ մեր գրքին մէջ Սեւերիանոս յիշուած է 120րդ էջին մէջ: Կ'անդրադառնանք այս մասին վրիպումին հաստատելու համար որ ասոնք երբեմն անխուսափելի և հասկնալի մոռացումներ են, հետեւաբար զանոնք տխալն որակելը պարզապէս ծիծաղելի կը դառնայ:

Իսկ տօնակատարութեան թուականի մասին Գ. Ս. ձ. կը պնդէ. Վատինք՝ Փետր. 21 և ոչ Սեպտ. 9: Մենք կ'ուզենք ճշգրիտ փետր. 21ին տօնուողը Սկիւրպոլոյ Նպիսկոպոս Սեւերիանոսն է. իսկ Սեպտ. 9ին տօնուողը բացայայտօրէն Սերասացի Սեւերիանոսն է և «Միլէ» մըն է, որ թարգմանի Վերնուորական, ինչ որ է արդարև Սերասացին:

12. — **Սոփիա, Պիսիս, Նպիս և Ագապիս:** Գ. Ս. ձ. կը սրբագրէ. Վատինք Ապրիլի և ոչ Թէ Սեպտ. 30ին: Ապրիլի մէջ տօնուողը ուրիշ Սոփիա մըն է, որ առանձինն կը յիշատակուի և նահատակուած է Վերմոնտ կոչուած տեղը. իսկ ծանօթ Հոյովմէացի Սոփիա և երեք դուստրերը Լատինաց մօտ կը տօնուին Սեպտ. 30ին, ինչպէս հաստատուած է մեր գրքին մէջ:

13. — **Պեղագիա:** կը սրբագրէ Գ. Ս. ձ. Վատինք կը տօնեն 26 Հոկտ. ին և ոչ 9 Յունիսին: Հոկտ. 26ին տօնուող Պեղագիայի մը չենք հանդիպիր մեր ձեռքը եղած Լատին աղբիւրներուն մէջ: Իսկ Անթիոքի Պեղագիան բացայայտօրէն կը տօնեն Լատինք 9 Յունիսին, ինչպէս գրուած է մեր գրքին մէջ:

Սիոնի սոյն թիւի (Թ-Ժ) 229 էջի առաջին սիւնակի «Սօրն Կուսումն» հատուածի 11րդ տողի մէջ ըսուած է. «Բերդեհէմի մանկունք տօնին համար ըսած է (հաւանաբար ակնարկութիւնը մեղի է, Շ.) Բ. Հոգ. Բչ., ինչ որ ենթադրելի կու տայ թէ Հոգեգայտեան յաջորդող Բ. Խոթնեակի Բչ. օրը կը տօնուի... մինչդեռ կը տօնուի Գ. Խոթնեակի Բչ. օրը...»: Նախ մեր կողմէ այսպիսի խօսք մը ըսուած ըլլալը չհրցանք գտնել յիշուած 132րդ էջին մէջ: Երկրորդ՝ Բերդեհէմի Մանկունք յիշուած են Աստուածաշնչական Սուրբեր գրքին մէջ և ոչ՝ խնդրոյ առարկայ գործին մէջ: Այնտեղ Բեթղեհէմի Մանկունք մեր մէջ յիշատակութեան օր նշանակուած է. «Տօն Կաթողիկէի յաջորդող Երկուշաբթի օրը: Իսկ Տօն Կաթողիկէն մեր տօնացոյցին կամ օրացոյցներուն մէջ նշանակուած է «Բ. զկնի Հոգ.», ինչ որ աւելորդ ենթադրութեանց տեղ չի ձգեր այլևս:

14. — **Ակիլիցէ և Կալիսիկէ:** Յոյնք՝ Յունիս 13ին և ոչ Մայիս 9ին, կը պատգամէ Գ. Ս. ձ.: Իրականութիւնը այն է, որ մեր ձեռքը եղած Յունական աղբիւրներու մէջ արդարև կայ Ակիլիցէ մը որ կը տօնուի առանձին Յունիս 13ին, և որ կ'ապրի Դիոկղետիանոսի օրով: Իսկ Կալիսիկէի հետ տօնուող Ակիլիցէն տօնախմբութեան թուական նշանակուած է Մայիս 9, ինչպէս է արդարև մեր գրքին մէջ:

15. — **Նւպրաբէ:** Կը սրբագրէ Գ. Ս. ձ. «Յոյնք» Սեպտ. և ոչ թէ Յուլիս 25ին: Իրականութիւնը այն է, որ մենք Յոյն վկայաբանութեան մէջ մէկ հատիկ Նւպրաբիայի կը հանդիպինք, որ կը տօնուի Յուլիս 25ին և ոչ Սեպտ. 25ին:

16. — **Պրոսոս և Յակիմրոս:** Կը սրբագրէ Գ. Ս. ձ. «Յոյնք» 3 Յուլիս և ոչ Ծննդեան ձրագալոյցի օրը: Ստոյգ է, որ 3 Յուլիսին տօնուող **Յակիմրոս** մը կայ, բայց կը տօնուի առանձին, և ապրած կը նկատուի Բ. դարուն: Իսկ վերոյիշեալ երկուքը միասին բացայայտօրէն կը տօնուին Յունաց մէջ Դեկտ. 24ին, իրենց Ծննդեան ձրագալոյցին:

17. — **Կողրասիոս:** Գ. Ս. ձ. կը փորձէ սրբագրել «Յոյնք» Սեպտ. 21 և ոչ Մայիս 7: Ստոյգ է, որ Յունաց մէջ **Կողրասիոս** մը կայ, որ կը տօնուի Սեպտ. 21ին: Բայց սակաւ ապրած կը նկատուի Ազրիայոս կայսեր օրով Բ. դարուն: Իսկ Դեկտ. օրով, Գ. դարու կէսին, նահատակուած **Կողրասիոսը** Յունաց մէջ կը տօնուի Մայիս 7ին:

18. — **Նւսոռասիոս, Օգսենիոս, Նւզիմէոս, Ուրեսէս, Մարգարիոս:** Նախ նկատի ունենալով որ մեր Ռ. գիրը համապատասխան է երկու Բ. դրի, մենք անհրաժեշտ չենք տեսներ **Նւսոռասիոս** անունը անպատճառ **Նւսոռասիոս** գրել, ինչպէս ըրած է Գ. Ս. ձ., հետեւելով անշուշտ Սաղիմական Օրացոյցին (հաւանաբար նաեւ Կիրիլեանին և Վենետիկեանին, բայց ոչ՝ Էջմիածնականին): Առնուազն մեր ձեռքին տակ եղած 1900-ին երուսաղէմ տրուած **Տօնացոյցին** մէջ այս յատուկ անունը մեր գրած ձևով է, և ոչ՝ սրբագրուած ձևով: Հաւանաբար առաջարկուած ուղղագրութիւնը կը հիմնուի վիճակէ բառին մէջ տեսնուած երեւոյթին վրայ: Սակայն սակեաւ կրնայ լոկ հայերէն լեզուի յատուկ գրելու սովորով՝ համապատասխան օրէնք ըլլալ, և ոչ անպատճառ կիրարկելի օտար անուններուն: Նոյն երեւոյթը կը նշմարուի նաեւ Պէտրոս անունան վրայ, բայց Ռ. գիրով չենք տառադարձած դայն: Բացաստի, կ'ենթադրենք — կրնանք սխալած ըլլալ — որ ներկայիս Հայաստանի մէջ յիշեալ բառը կը գրեն վիճել և ոչ՝ վիճուել:

Դալով վերոյիշեալ սուրբերու տօնակատարութեան թուականին, Գ. Ս. ձ. կը հաստատէ «Յոյնք» 14 Փետրուար և ոչ 13 Դեկտեմբեր: Աստից վերոյիշեալ անուններով միասին և համախումբ կը տօնուին Յունաց մօտ Դեկտ. 13ին և ոչ՝ Փետր. 14ին: Վերջին այս թուականին յիշատակուող **Նւստրատիոս** մը չենք հանդիպիր մեր ձեռքին տակ եղած Յունական աղբիւրներուն մէջ:

• • •

Այստեղ կ'աւարտին Պր. Գ. ձինի վիդեանի մատանշումները սուրբերու տօնակատարութեան թուականներու մասին: Մեր կողմէ կատարուած վերոյիշեալ նկատողութիւններէն

մէջտեղ կու գայ, որ բացի **Ապայից** կոչեցեալ տօներու կրկնակ կամ աւելի թուականներու առնչութեամբ մեր կողմէ կատարուած թերի թուումներէն, մենք 233 էջնոց գրքի մէջ, ուր արեւն անցուած են շուրջ 220 սուրբեր, նուազ սխալած կ'երևինք քան Գ. Ս. ձ. Սիոնի չորս էջնոց գրութեամբ կատարած սրբագրական գովելի աշխատանքին և բարի մտադրութեան մէջ . . . :

Ապա, Պր. ձինի վիդեան կ'անցնի անդրադառնալու հասարկին բովանդակած բեականական, ուղղագրական, ճշգրտական և նմանօրինակ վէճերուն, սակայն նկատելով որ իր տրուած թիւը, մէկ կողմէն, գրախօսականի մը բնթացիկ սահմաններէն յորդելով վերածուցաւ յօգուածաշարքի մը, և, միւս կողմէն, անօրինակ առաւորիւնը նման թերիներուն՝ կը ստիպուի փոխել իր տրուածը և բաւարարուի քանի մը բնականօրէն նկատուող թիւներով, մատանշելով լեզուական այն խօրոքիւններն ու կանոնական զանցումներ՝ որոնց կարելի է հանդիպել, խնդրոյ առարկայ հատուրէն բացի, առաւել կամ նուազ համեմատութեամբ, բաժնուրի գրեթէ բոլոր ծայրամասերէն յայտնուող հրատարակութեանց մէջ, թերթի մէջ գիրք (չեղագրումները մեր կողմէն — Շ.):

Հարկագրուեցանք նոյնութեամբ յառաջ բերել վերին հատուածը Գ. ձ. գրութեանէն, գաղափար մը տալու համար մեր կողմէ գործընթացը գրական յանձնարարներու լայնարձակ տարածանքին, և գալիք հաւանական ֆալսիտային այդ մեղանշումներուն համար . . . : Հեղինակ մը ինքզինքը գրական կրկնէն դուրս հրուելու վտանգին ենթարկուած պիտի զգար, իրազեկ դառնալով իր սխալանքներու սրբան բնագործակ տարուցութեան: Սակայն մեր կ'իմամք որ այդ մեղադրանքներուն և թերիներուն կարելի է հանդիպել . . . սփռուքի գրեթէ բոլոր ծայրամասերէն յայտնուող հրատարակութեանց մէջ: Ինքզինքը քիչ մը հանգարտած կը զգայ . . . :

Դիմելի է ուրիշներու թերութիւններուն դիմաց տրամուծելն զգալ. բայց յաճախ ամենամեծ տրամուծումները խոշորացոյցով գիտել, կամ մինչև իսկ անձնական տեսակէտներ, գրական սովորոյթներ և նոյնիսկ սխալները ուրիշներուն ալ առաջարկել՝ բնականաբար չի տակ չեն:

Որոշք են այն «խօրոքիւններ» (գիտէք անշուշտ թէ բառը կը նշանակէ հիւանդութիւն) և կանոնական զանցումներ, որոնցմէ բուժուած կամ աղատագրուած կ'ուզէ տեսնել Գ. Ս. ձ. զմեզ և հայ Սփիւռքը: Ըստ մինչև իսկ իր մասնակի մատանշումներուն՝ քիչ չէ թիւը անոնց, զմիկներու սխալ գործածութիւններէն մինչև բռնաբերու տեղը կիսումը տողագործի ատեն: Բնականաբար չենք կրնար անդրադառնալ անոնցմէ իւրաքանչիւրին մի առ մի սակայն գէթ գաղափար մը տալու և կազմե-

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻ ՎԱՆՔ ԿԵՍԱՐԻՈՅ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Կեսարիոյ հիւսիս-արեւելեան կողմը կը գտնուէր Ս. Կարապետի Վանքը, 18 քիլոմէթր հեռավորութեամբ, Խաչ լեւոն կուշտն ի վեր, և Էֆքերէի հարաւային լեռնադաշտին արեւմտեան կողին վրայ. — Արշակ Աւղոյաճեան, Պատմ. Հայ Կեսարիոյ, Ա. Հատար, Գահիրէ, 1937, էջ 976:

Լու համար հաշուի առնենք իր դիտողութեանց առաջին քանի մը կէտերը:

Իրրեւ առաջին «խօսութիւն» եւ կանոնակոմ գանցում» կը յիշուի՝ թիւերուն կցեալ հոլովական կամ այլ մասնիկները գծիկով մը դատել, և գրել, օրինակ, 363-ին, փոխանակ գրելու 363ին, առանց գծիկի: Այս նկատողութիւնը ուղղուած պէտք է նկատել ոչ միայն մեզի և «սփիւռքի ծայրամասերուն», այլ նաև ամբողջ Հայաստան աշխարհին: Բոլոր գրական աշխատարկներուն, գրքի հեղինակներուն, թերթի խմբագիրներուն, ներառեալ էջմիածին ամսագիրը, քանի որ ամէնքն ալ կը հետեւին մեր գործածած ձևին, թուանշանները և անոնց կցեալ գիրերը իրարմէ կը դատեն գծիկով մը: Մենք անձամբ, այս պարագային, գծիկ չգործածողները երբեք սխալած պիտի չնկատենք, ոչ ալ այդ պատճառով «տարածութիւն» պիտի չգրենք: Եւ արդարեւ, հանցնելու համար մեր «իրելի Գէորգ», հետեւելով իր թելադրանքին, մեր ներկայ գրութեան մէջ թիւերուն հետեղ տառերը չենք դատած գծիկով ... անշուշտ գիտնալով միաժամանակ, թէ տարբերութիւն պիտի չընենք մեր գծիկ դնելը կամ չդնելը, քանի որ ինք պիտի չարեւանակէր չարել դառնալու համար գծիկի ...:

Ապա Գ. Ս. Ճ. սխալ կը յայտարարէ մեր «Գալիլէացի» գրելը, ենթադրելով որ բառին արմատն է «Գալիլիա»: Մինչդեռ նախ քան նման դատաստան մը ընելը, եթէ պահիկ մը նայած ըլլար Սաղիմայ տպարանի պարծանքը եղող Համարաբառին, պիտի համոզուէր որ «Գալիլիա» ձևով բառ գոյութիւն չունի մեր Աստուածաշունչին մէջ, այլ՝ միշտ «Գալիլէա»: Այո, այդ նահանգին հարաւային դրացին կը կոչուի Սամարիա, բայց ինք ոչ՝ «Գալիլիա»: Եւ բողոքական լեզուներու մէջ ալ բառը «Գալիլիա» չէ, այլ՝ — մեր արեւմտեան բարբառի հնչոււմով — «Գալիլէ» կամ «Գելիլի» կամ «Գալիլէ» և ոչ «Գալիլիա»:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Ս. Կարապետի Վանքին ծագման պարագաները ծրարուած կը մնան՝ աւելի կամ նուազ մտադրութեան արժանի աւանդութիւններու ծոցը: Ժ. Դարու սկիզբը սակայն, այն արդէն կը ներկայացուի իրրեւ «հաշակաւոր անպատ»: Հետագային Ս. Կարապետի Վանքը դարձաւ նստավայրը Կեսարիոյ Թեմին առաջնորդներուն, որոնց գաւազանը ծանօթ է՝ գրեթէ անընդհատ յաջորդութեամբ: Մենք կը յիշատակենք հոս մէկ մասը միայն անոնց, որոնք սոսկ Ս. Կարապետի վանահայրեր էին, կամ միեւնոյն ատեն առաջնորդներ Կեսարիոյ թեմին:

Մեր գրքի 21րդ էջի և 15րդ տողի մէջ երկու նախադասութեանց միջև չգալին կը նկատէ «էր բառի պակասը» նման պարագաներուն «էր» զանցառութիւնը մեր գիտակից կամ անգիտակից գրելու ձևն է, մեր ոճն է, որ, բոլոր մեզի, աւելի ազդու կը դարձնէ արտայայտուած միտքը: Ոչ ոք իրաւունք պէտք է չզգայ կաղմաւորուած միտքի մը կամ գրչի մը ոճին միջնամտելու: Ոմանք ալ, օրինակ, սովորոյթը — ըսենք ոճը — ունին գրելու առանց հաշուի առնելու գործածուած բառերուն ծանրութիւնը կամ քեթեւութիւնը այս կամ այն միտքը արտայայտելու ատեն: Ինչպէս ծանօթ է, ոճը մարդն է, և կարելի չէ փոխել ոճը, մինչև չփոխուի մարդը:

Դեռ կան երեք սիւնակներ նմանօրինակ դիտողութեանց, որոնց հանած փոշին մէջ պիտի չուզենք մտնել, հաստատելու կամ հերքելու համար դանդաղ:

Հակառակ այս բոլորին, ինչպէս մեր գրութեան սկիզբը ըսինք, կը կրկնենք նաև անոր վերջաւորութեան: Մենք մեծապէս կը գնահատենք Պր. Գէորգ Ս. Ճիւրիփիկեանի գրախօսականը մեր Համաբնութեան Սուրբ հատորի մասին. և իրապէս օգտակար դատած ենք զայն: Մեր սիրելի Գէորգին բարեմտութեան և օգտակար հանգիստանալու փափաքի մասին երբեք տարակոյս չունինք, մեզի համար ոչ միայն իր գրութիւնը, այլ նաև ու մանաւանդ այս ոգին է կարեւորը և գնահատելին: Իսկ եթէ մեր այս գրութեան մէջ ուղղակի կամ անուղղակի թեմի նշգրահներ գործածուեցան, միտաճ թող ըլլայ թէ անոնք եղան իրրեւ արդիւնք մեր հայրական հոգածութեան և համակրանքին՝ զոր ունինք իր անձին հանդէպ: Միշտ սիրով և աղօթքով:

ՇՆՈՐՀԲ ԱՐՔԵՊՍ. ԳԱԼՈՒՍԵԱՆ
(Պատրիարք Հայոց Թուրքիոյ)